

Liturgia szczytem i źródłem formacji, red. P. Nowakowski, J. Mieczkowski, Kraków 2023,
s. 161–185 (Ad Fontes Liturgicos, 13).
<https://doi.org/10.15633/9788383700038.10>

Rev. Vasyl Popelyastyu

UKRAIŃSKI UNIWERSYTET KATOLICKI, UKRAINA

<https://orcid.org/0000-0002-7283-6291>

yakoppo@ucu.edu.ua

Літургійні науково-практичні круглі столи – пошук відповідей та формаційний засіб: приклад Львівської архиєпархії Української Греко-Католицької Церкви

Літургійні богослужіння Церкви є живою дійсністю, яку люд Божий зверщує у реальному часі (звичайно із усвідомленням того, що головною дієвою особою, головним служителем є Христос). Як наслідок, перед церковною спільнотою та її священнослужителями дуже часто виринають виклики, які неможливо ні передбачити, ні спрогнозувати, і тому наперед запропонувати готові рецепти їх вирішення.

1. Три приклади

Для наочності наведу лише три приклади.

1. Упродовж останніх трьох років для усього світу загалом та для християнства зокрема потужним викликом і навіть до великої міри потрясінням стало коронавірусне захворювання (Covid-2019) із його відповідними санітарно-гігієнічними обмеженнями, масовою панікою та істерією. Під загрозою опиналось не лише здійснення літургійних молитов та чинностей, а й навіть безпосередня можливість звершувати спільнотою, місцевою локальною Церквою, недільне Євхаристійне богослужіння, що є джерелом її життя та ідентичності, а також кульмінацією реалізації її життєдіяльності. У багатьох частинах світу християнам загрожувало суворе покарання за участь у недільному богослужінні та прийнятті Святого Причастя з боку державної влади, так само несприйняття, а й навіть осуд і докори від співбратів-християн. Неодноразово у засобах масової інформації лунали коментарі посадових та впливових осіб про те, що храм та християнське зібрання є чи не найнебезпечнішим та основним місцем поширення коронавірусного захворювання.

2. Війна та активні кровопролитні бойові дії в центрі Європи, що супроводяться неабиякою жорстокістю та численними злочинами проти людяності з боку Російської Федерації, яку багато міжнародних інституцій визнали державою-спонсором тероризму чи, навіть, державою-терористом, стали новим потужним випробуванням у 2022 році не лише для християн в Україні, але й сколихнули та завдали значної шкоди всьому світу. На щастя, люди у західних частинах України не пережили того, що досвідчили мешканці Миколаєва, Києва, Маріуполя, Харкова та інших міст і сіл України, котрі зазнали масованих ракетних та артилерійських обстрілів або й безпосередньо опинились в епіцентрі бойових дій.

Однак ця війна спричинила власні виклики і на заході України, у безпечнішій частині держави: зокрема постали питання про звершування богослужінь під час тривоги, коли гудуть сирени та прилітають ракети, лунають вибухи; у темряві, за відсутності освітлення; та без тепла... До західних міст та сіл, зокрема до Львова, також переїхала велика кількість людей із східних та центральних частин України. Більшість із цих людей є православними, правдоподібно

лише номінально, тоді як захід України переважно є греко-католицьким. Значна частина із вимушено переселених людей, будучи відірваними від своєї малої Батьківщини, можливо, вперше переживають бажання помолитись, потребують духовної розмови, поради та розради. Вони також запитують місцевих вірних про відмінності в обрядах та літургійних церемоніях, на які останні дотепер здебільшого не звертали уваги, та ймовірно і не здогадувались про них. Наприклад, про тривалість Літургії. У них вона дещо довша, а у львівських храмах звершується швидше, хоча Літургія така сама.

3. Завжди новим та водночас перманентним викликом, котрий ніколи не втрачає актуальності, є внутрішній стан священнослужителів. Банальна втома та переобтяження душпастирськими обов'язками, надмір чи брак підтримки парохіян та церковної влади не можуть не впливати на якість, красу та благоговійність звершуваного ними богослужіння, зокрема й Божественної Літургії. Звичайне фізичне виснаження, холодний храм, емоційне вигорання, усілякі особисті кризи можуть також вплинути на поспішність у служінні Служби Божої, недотриманні рубрик, несвідомого та ненавмисного переходу у літургійну рутину.

Однак, незважаючи на усі труднощі, пошук відповідей все ж таки відбувається, хоча інколи й у досить непростих ситуаціях. На жаль, деколи слушні думки та пропозиції залишаються лише на рівні ідей чи обмеженими до однієї парохії або вузького кола однодумців. Проте неодноразово також спостерігаємо певні практики, що є невідповідними приписам літургійних книг або котрі, навіть, суперечать духу та змісту літургії. Особливо це проявилось та стало видимим через поширення онлайн-трансляцій, зумовлених коронавірусними обмеженнями. З цього огляду Літургійна комісія Львівської архієпархії УГКЦ за благословенням Архієпископа і Митрополита Львівського наприкінці 2021 року започаткувала проведення науково-практичних семінарів на актуальні літургійні питання. Ці семінари мають дві основні цілі: (1) пошук відповідей на актуальні літургійні питання, усунення невідповідностей у богослужіннях та сприяння літургійній однакості; (2) сприяння літургійній свідомості, вихованню та формації духовенства, котрі повинні бути постійними, як це нещодавно пригадає та наголошує папа Франциск

у апостольському листі стосовно літургійної формації Божого люду *Desiderio desideravi*¹.

Хоча літургійна формація духовенства й наведена у цьому списку другою, однак її первинне значення не можливо заперечити. Перефразовуючи послання ап. Павла до Римлян (10, 14–15) можна запитати: як миряни можуть увійти в таїнство спілкування з Богом у літургійній молитві, якщо вони цього не побачать і не досвідчать у житті та поставі священника? Отці Другого Ватиканського Собору у конституції про святу літургію *Sacrosanctum Concilium* вчать, що усі вірні, як миряни, так і священнослужителі, повинні брати свідому, діяльну та плідну участь у богослужінні, і що це є їхнім безпосереднім правом та обов'язком². Для того, щоб миряни могли реалізувати своє право на таку

1 Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 38, https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/20220629-lettera-ap-desiderio-desideravi.html (10.07.2023). Див. також, наприклад у Священна конгрегація обрядів, інстр. *Inter Oecumenici*, 11, 14, <https://adoremus.org/1964/09/inter-oecumenici> (10.07.2023); Священна конгрегація Таїнств та Божественного культу, інстр. *Inaestimabile donum*, <https://www.papalencyclicals.net/jp02/inaestimabile-donum.htm>: „it will be necessary to foster liturgical formation in seminaries and faculties and to facilitate the participation of priests in courses, meetings, assemblies or liturgical weeks, in which study and reflection should be properly complemented by model celebrations. In this way priests will be able to devote themselves to more effective pastoral action, to liturgical catechesis of the faithful, to organizing groups of lectors, to giving altar servers spiritual and practical training, to training animators of the assembly, to enriching progressively the repertoire of songs, in a word to all the initiatives favoring an ever deeper understanding of the Liturgy”; Іван Павло II, Апостольський лист *Vicesimus Quintus Annus*, 15, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1988/documents/hf_jp-ii_apl_19881204_vicesimus-quintus-annus.html (10.07.2023); Іван Павло II, апост. лист *Spiritus et Sponsa*, 15, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/2003/documents/hf_jp-ii_apl_20031204_spiritus-et-sponsa.html (10.07.2023): „Pastors have the indispensable task of educating in prayer and more especially of promoting liturgical life, entailing a duty of discernment and guidance”.

2 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 14, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014. Більше щодо вчення Другого Ватиканського Собору про свідому, діяльну та плідну участь вірних у літургійному богослужінні див. наприклад у S. Geiger, *Liturgy and Life*:

участь у літургійній молитві Соборові Отці неодноразово заохочують та закликають священнослужителів „наполегливо й терпляче [дбати] про літургійне виховання вірних, а також про їхню діяльну зовнішню та внутрішню участь у літургії відповідно до їхнього віку, стану, способу життя і ступеня релігійної культури”³. До того ж Отці стверджують, що така праця над літургійним вихованням парохіян є одним із основних обов’язків душпастиря, а також яскравою рисою доброго священнослужителя⁴. Однак, щоб душпастир належно виконав свій обов’язок навчання та літургійного виховання мирян він також повинен мати як відповідний інтелектуальний вишкіл, так і глибоке духовно-молитовне життя⁵, адже будь-який літургійний обряд без особистого благоговіння молільника перед таїнством Божої присутності має небезпеку перетворитись на банальну формальність чи, навпаки, повитись надмірним спіритуалізмом чи магізмом. Відповідно виховання та зростання у літургійній свідомості вірних обидвох категорій, як мирян, так, особливо, духовенства, повинно відбуватись перманентно, оскільки зустріч та особисте досвідчення Бога у молитві завжди є новим і меж взаємності у цих стосунках не можливо досягти; як також обмежена людина не може досягнути усю божественну безмежність, однак лише постійно у ній зростати⁶.

Думаю, що не буде відкриттям таємниці, що саме священники є тієї категорією вірних, котрі найбільше перебувають у зоні ризику віддалитись від досвідчення таїнства зустрічі з Богом у літургійній молитві. І що більше років священства, що більше заангажування у душпастирську діяльність, то більша загроза нависає над священником-душпастирем. Не йдеться тут про недбайливих священників, але, навпаки, ревних. Під час навчання у семінарії вони отримують добрі знання із літургійних дисциплін та гідний літургійний вишкіл.

The Existential Dimension of Liturgical Spirituality in SC 11, „Questions Liturgiques” 101 (2021) nr 3–4, s. 185–201, <https://doi.org/10.2143/QL.101.3.3290085> (10.07.2023).

3 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 19.

4 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 19.

5 Пор. Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 14–18. Див. також Священна конгрегація обрядів, інстр. *Inter Oecumenici*, 11–17.

6 Пор. Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 38.

Однак численні душпастирські служіння (євангелізація, катехизація...), адміністративні та господарські клопоти не лише забирають увесь вільний час, але вимагають від нього із кожним днем усе більше і більше уваги та зусиль. Тому цей час може економитися за рахунок молитви і, як наслідок, літургійні богослужіння можуть відбуватися із більшою швидкістю чи, навіть, поспіхом, адже ще багато обов'язків необхідно виконати. Таким чином через зміну акцентів у діяльності літургійне богослужіння, зокрема і Божественна Літургія, перестає бути центром життя як священника, так і мирянина, а стає лише його додатком. Чимось, що потрібно виконати і поспішити робити щось інше, важливіше чи необхідніше. Те інше, котре в теорії, хоча б і мало знайти своє завершення, свою кульмінацію у Євхаристії, але на практиці, витісняючи її, само займає центральне місце.

2. Богословські засади

Револьюційною подією в житті Католицької Церкви став Другий Ватиканський Собор, котрий наголосив, що осердям життя Церкви є літургійна молитва⁷. Навіть саме розміщення конституції про святу літургію *Sacrosanctum Concilium* серед інших Соборових документів наголошує на її програмному значенні. Ця конституція про Святу Літургію є першим документом, котрий впроваджує усі інші Соборові документи, і які ґрунтуються на ній⁸.

Конституція *Sacrosanctum Concilium* – це надзвичайно солідний та багатогранний документ, котрий спричинив поважні зміни у житті Католицької Церкви та її літургійній молитві, і чийі думки та ідеї є невичерпною глибиною та натхненням, як для академічних богословських досліджень й омислень, так і для безпосереднього пастирського служіння уже протягом багатьох десятиліть. Зважаючи на обмеження цієї публікації хочу навести лише три ідеї із вчення *Sacrosanctum Concilium*, що мають безпосереднє значення для нашої теми.

7 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 1–10.

8 Пор. Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 29.

1. Конституція про святу літургію у шостому параграфі наголошує, що церковне літургійне богослужіння є продовженням та актуалізацією спасительного діяння Ісуса Христа у світі. Власне, богослужіння є його практичним виміром⁹. Розвиваючи цю думку у наступних параграфах Отці Другого Ватиканського Собору стверджують, що незважаючи на те, що Церква має різні завдання та служінням у світі, наприклад катехизація, евангелізація, харитативна, освітня та миротворча діяльність, все ж таки первинним та центральним у її житті є продовження та реалізація Христового спасіння. Таким чином його пріоритетність та першенство літургійної молитви для церковної спільноти не може жодним чином применшитись чи змінитись¹⁰. Таке розуміння значення та завдання літургійної молитви дає можливість Соборовим Отцям у десятому параграфі конституції беззаперечно ствердити, що „літургія – це вершина, до якої прямує діяння Церкви, і водночас джерело, з якого плине вся її сила”¹¹. У подальших Соборових документах, зокрема догматичній конституції про Церкву *Lumen gentium*¹² та декреті про служіння і життя пресвітерів *Presbyterorum ordinis*¹³, а також у *Катехизмі*

9 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 6: „Як Отець послав Христа, так і Христос послав апостолів, сповнених Святого Духа, – не лише для того, щоб вони, проповідуючи Євангеліє всякому творінню, звіщали, що Син Божий своєю смертю і воскресінням визволив нас від влади сатани та від смерті й переніс нас у царство Отця, а й для того, щоб здійснювати те діло спасіння, яке вони проповідують, через Євхаристійну Жертву й Таїнства – адже довкола цих останніх обертається все літургійне життя”.

10 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 7: „кожне літургійне богослужіння – оскільки є ділом Христа-Священика та його Тіла, тобто Церкви, – є найвищою мірою священнодіянням, і жодне інше діяння Церкви не рівняється з його дієвістю ні значенням, ні ступенем”, а усі „апостольські труди спрямовані на те, щоб усі, ставши дітьми Божими через віру і Хрещення, збирались разом, хвалили Бога в Церкві, брали участь у Жертві й споживали Вечерю Господню” (Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 10).

11 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 10.

12 Ватиканський Собор II, догм. конст. *Lumen gentium*, 11, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014.

13 Ватиканський Собор II, декр. *Presbyterorum ordinis*, 5, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014.

Католицької Церкви¹⁴, це широке розуміння значення літургійної молитви сфокусовано на Євхаристії.

2. Конституція про святу літургію *Sacrosanctum Concilium* наголошує, що кожне богослужіння має всецерковний вимір, оскільки у ньому бере участь уся спільнота Церкви, очолювана у відповідний спосіб єпископами¹⁵. Отці Другого Ватиканського Собору також напрочуд революційно стверджують, що, окрім священнослужителів, й інші учасники літургійного богослужіння, наприклад співці, читці та прислуга, також звершують „[с]правжнє літургійне служіння”¹⁶. Накреслюючи горизонти літургійного богослужіння Собор рівно ж застерігає і від, свого роду, обмеження його загальноцерковності та „приватизації” якоюсь особою незалежно від її статусу¹⁷. Відповідно конституція постановляє, що законно запроваджувати зміни у літургію Церкви може лише компетентна влада, і одразу ж визначає, що „цю владу здійснює Апостольський Престол та, згідно з нормою закону, єпископ”¹⁸ і, сформовані згідно зі законодавством, єпископські збори відповідної території¹⁹.

3. Повна, свідомо та діяльна участь вірного у богослужінні належить до природи літургії. До того ж конституція стверджує, що кожний вірний має право і обов’язок на таку участь²⁰. Треба зауважити, що Другий Ватиканський Собор ставить ці вимоги як до духовенства,

14 *Катехизм Католицької Церкви*, вид. Синод Української Греко-Католицької Церкви, Жовква 2002, 1324.

15 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 26. Пор. Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 9–10.

16 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 29. Див. також Ватиканський Собор II, догм. конст. *Lumen gentium*, 11.

17 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 22, § 3: „Тому ніхто інший, навіть якщо це священник, нехай на власний розсуд нічого не віднімає від літургії, нічого до неї не додає і нічого в ній не змінює”.

18 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 22, § 1.

19 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 22, § 2. Пор. Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 19–21.

20 Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 14. Див. також Geiger, *Liturgy and Life*, 192.

так і до мирян. Однак, ще раз повторюю, миряни не матимуть змоги реалізувати свого права до того моменту, поки духовенство не виконуватиме ретельно свої обов'язки.

Хоча конституція Другого Ватиканського Собору про святу літургію *Sacrosanctum Concilium*, як про це вже попередньо зазначено, і дала поштовх до потужних позитивних змін як у житті Церкви загалом, так і у її літургійній молитві зокрема, однак осмислення та імплементація її ідей та постанов супроводжувались численними викликами, та, інколи, й цілковито хибними нововведеннями та практиками. Через 40 років після її опублікування папа Іван Павло II у енцикліці *Ecclesia de Eucharistia* (проголошено 17.04.2003) вказує на „тіні (umbrae)”, тобто зловживання та замішання, котрі закралась у богословське сприйняття та літургійне звершення Євхаристії²¹. Зокрема, папа звертає увагу

21 Іван Павло II, енцикл. *Ecclesia de Eucharistia*, 10, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccl-de-euch.html (10.07.2023). Треба зауважити, що після публікації *Sacrosanctum Concilium* енцикліка Івана Павла II *Ecclesia de Eucharistia* була далеко не першою реакцією Римського Апостольського Престолу на зловживання, неправосильні відхилення чи впровадження невідповідних практик у літургійне богослужіння, як також спробою більш детального окреслення певних доктринальних та богослужбових аспектів. Їй передувала низка інших документів див., наприклад Священна конгрегація обрядів, інстр. *Inter Oecumenici*, 26.09.1964; Павло VI, енцикл. *Mysterium Fidei*, 03.09.1965, https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_03091965_mysterium.html (10.07.2023); Священна конгрегація обрядів, інстр. *Tres Abhinc Annos*, 04.05.1967, <https://adoremus.org/2007/12/tres-abhinc-annos> (10.07.2023); Священна конгрегація обрядів, інстр. *Eucharisticum Mysterium*, 25.05.1967, <https://adoremus.org/1967/05/eucharisticum-mysterium> (10.07.2023); Священна конгрегація Божественного культу, інстр. *Memoriale Domini*, 29.05.1969, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/instruction-on-the-manner-of-distributing-holy-communion-2195> (10.07.2023); Священна конгрегація Божественного культу, інстр. *Liturgicae instaurationes*, 05.09.1970, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/liturgicae-instaurationes-2192> (10.07.2023); Священна конгрегація божественного культу, інстр. *Immensae caritatis*, 29.01.1973, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/on-facilitating-reception-of-communion-in-certain-circumstances-2178> (10.07.2023); Іван Павло II, лист *Dominicae Cenaе*, 22.02.1980, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1980/documents/hf_jp-ii_let_19800224_dominicae-cenae.html (10.07.2023);

на необхідності ретельного дотримання літургійних приписів під час служіння Божественної Літургії і наголошує, що, з-поміж усього іншого, найважливішим значенням та призначенням цих літургійних норм є вираження справжньої, істинної, природи Євхаристії, котра полягає у її спільнотному, тобто загальноцерковному вимірі. Кожна Божественна Літургія звершується усією Церквою, єдиною та вселенською у своїй природі. Тому літургія Євхаристійного богослужіння не може бути применшена та обмежена чи то до суб'єктивних бажань, думок й уподобань особи священника, котрий її звершує, чи до спільноти, у котрій вона звершується. Дотримання чи вільне трактування рубрик та літургійних приписів є свідченням ставлення до Церкви як з боку священнослужителів, так і громади, і усвідомлення ними свого місця у ній²². Як наслідок Іван Павло II зобов'язує Конгрегацію Божественного

Священна конгрегація Таїнств та Божественного культу, інстр. *Inaestimabile donum*, 03.04.1980; Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 04.12.1988; Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інструк. *Varietates Legitimae*, 29.03.1994, <https://adoremus.org/1994/03/instruction-inculturation-and-the-roman-liturgy> (10.07.2023); Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інструк. *Liturgiam authenticam*, 28.03.2001, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20010507_liturgiam-authenticam_en.html (10.07.2023). Особливе місце серед цих документів, як практична їх реалізація, займає *Римський Месал*, разом із Загальним вступом до нього (*Institutio Generalis Missalis Romani*). Варто зауважити, що відбулось три візирцеві (типіві) видання цієї літургійної та нормативної книги, зокрема у 1970, 1975 та 2002 роках.

22 Іван Павло II, енцикл. *Ecclesia de Eucharistia*, 52. Треба зауважити, що унаслідок критики так званого „клерикалізму” та „формалізму”, що звично вважались характерними ознаками посттридентійського періоду, так звані „прогресивні” послідовники Другого Ватиканського Собору відкидали обов'язковість дотримання літургійних рубрик і приписів та наголошували на творчому підході у звершенні літургії, а також на тому, що спільнота, у якій вона звершується, може сама визначати чи творити її форму. Зробити богослужіння більш зрозумілим для вірних та сприяти їхній активнішій участі у ньому було основним мотивом такого підходу. Подальший досвід Латинської Церкви показав його хибність та тупиковість. Див. також, наприклад у Іван Павло II, лист *Dominicae Cenaе*, 12; Іван Павло II, апост. лист *Spiritus et Sponsa*, 16; Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 9; XI Звичайна Генеральна асамблея Синоду єпископів,

культу й дисципліни Святих Таїнств у співпраці із Конгрегацією доктрини віри розробити окремий документ, котрий б сприяв усуненню зловживань і невідповідностей та прояснював справжнє значення літургійних норм. Він появився напрочуд швидко, вже у березні наступного року, із дуже промовистою назвою: Інструкція щодо певних речей, котрі потрібно зберігати або уникати стосовно Пресвятої Євхаристії *Redemptionis Sacramentum*²³.

Для подальшого розгляду нашої теми треба наголосити на важливому нюансі. У інструкції *Redemptionis Sacramentum*²⁴, як і у багатьох інших документах Римського Апостольського Престолу²⁵, наголошено, що літургійні тексти та обряди з їхніми жестами, не є чимось зовнішнім, своєрідним фокус-покусом чи магічним обрядом, але реалізацією на практиці віри Церкви, котра століттями зріла і чіткіше

Instrumentum laboris, 11–14, https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20050707_instrlabor-xi-assembly_en.html (10.07.2023); Венедикт XVI, постсинодальне апост. звернення *Sacramentum Caritatis*, 14–15, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis.html (10.07.2023); Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 19, 23.

23 Іван Павло II, енцикл. *Ecclesia de Eucharistia*, 52; Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, *Instruction on Certain Matters to Be Observed or to Be Avoided Regarding the Most Holy Eucharist „Redemptionis Sacramentum”*, 2, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20040423_redemptionis-sacramentum_en.html (10.07.2023). Див також XI Звичайна Генеральна асамблея Синоду єпископів, *Instrumentum laboris*, 27.

24 Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інстр. *Redemptionis Sacramentum*, 5, 9–10. Див. також Domenico Sorrentino, *Commentary on the Instruction Redemptionis Sacramentum*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20040423_present-redemptionis_en.html (10.07.2023).

25 Пор. Пій XII, енцикл. *Mediator Dei*, 18–37, 47–65, особливо 23–26, https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20111947_mediator-dei.html (10.07.2023); Священна конгрегація Божественного культу, інстр. *Memoriale Domini*; Священна конгрегація Таїнств та Божественного культу, інстр. *Inaestimabile donum*; Іван Павло II, енцикл. *Ecclesia de Eucharistia*, 52; Іван Павло II, апост. лист *Spiritus et Sponsa*; Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 10; Венедикт XVI, пост синодальне апост. звернення *Sacramentum Caritatis*, 34.

формулювалася, і, таким чином, дає нам можливість увійти у таїнство того, що Ісус Христос уже зробив для нас та продовжує робити. Інакше кажучи, літургійна молитва уможливає нам досвідчити це таїнство у власному житті та стати його безпосереднім учасником. Тому, ґрунтуючись на таких богословських засадах, інструкція стверджує, що „Священна Літургія є настільки тісно поєднана з принципами віровчення, що використання непотверджених текстів і обрядів неминуче спричинює чи то послаблення чи то зникнення того необхідного зв'язку між *lex orandi* та *lex credendi*”²⁶.

Треба зауважити, що інструкція, наголошуючи на необхідність ретельного виконання літургійних норм та рубрик під час звершення Божественної Літургії, застерігає від лише зовнішнього їх виконання, свого роду механічного та дуже поверхового. Кожний літургійний жест, кожний літургійний рух повинні впливати із внутрішнього переконання, із глибин віри молільника, із усвідомлення особистої присутності та участі в таїнстві Христа та Церкви²⁷, адже, позбавлений цього компонента віри, літургійний обряд перетворюється лише на пустопорожній та мертвий ритуал²⁸.

Таким чином невідповідними як духу літургії, так і вірі Церкви є обидві екстремі, як формалізм і рубрикалізм, так і радикальне спрощення та нехтування літургійними нормами, не залежно від причин, що їх наводять прихильники²⁹. Наприклад, досить поширеним виправданням для несанкціонованого впровадження нових невідповідних

26 Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інстр. *Redemptionis Sacramentum*, 10. Переклад власний.

27 Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інстр. *Redemptionis Sacramentum*, 5–6.

28 Пор. Geiger, *Liturgy and Life*, 195.

29 Пор. Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 11–13; Іван Павло II, енцикл. *Ecclesia de Eucharistia*, 52; Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 54–57. Див. також, наприклад у Іван Павло II, лист *Dominicae Cenaе*, 12; Іван Павло II, апост. лист *Spiritus et Sponsa*, 16; Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 9; XI Звичайна генеральна асамблея Синоду єпископів, *Instrumentum laboris*, 11–14; Венедикт XVI, пост синодальне апост. звернення *Sacramentum Caritatis*, 14–15; Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 19, 23.

практик, невиправданої імпровізації та нехтування чинними нормами є псевдолітургійний пасторалізм³⁰, незважаючи на позитивне у його формулюванні твердження зробити богослужіння доступнішим та зрозумілішим для молільника.

Водночас римські архиереї використовують дуже цікавий термін *ars celebrandi*, тобто мистецтво священнодіяння, для визначення та окреслення правильного, себто благоговійного й благочестивого, звершення богослужіння „відповідно до літургійних норм і особливо із автентичною внутрішньою участю” у ньому усіх членів молитовної спільноти³¹. Папа Іван Павло II стверджує, що це мистецтво сприяє розкриттю справжнього значення кожної літургійної дії та молитви: досвідчення таїнства та діткнення ним кожного учасника богослужіння як духовенства, так і мирян³². Варто зауважити, що Іван Павло II ставить поняття *ars celebrandi* у контекст ширшої перспективи: *arte precatiois*, тобто мистецтва молитви³³. Розвиваючи це поняття Венедикт XVI на-вчає, що правильне звершення богослужіння із дотриманням усіх літургійних приписів захоплює та заповнює людину більше, ніж

30 Пор. A. Reid, *From Rubrics to Ars Celebrandi – Liturgical Law in the 21st Century*, „Antiphon” 17 (2013) nr 2, с. 152.

31 Іван Павло II, лист до кард. Франціса Арінце, 2, 03.03.2005, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/2005/documents/hf_jp-ii LET_20050303_plen-culto-divino.html (10.07.2023). Переклад власний. Ймовірно, як вважає Клер М. Гілліган, це вперше, коли цей термін використано в офіційних документах римських архиерей (С. М. Gilligan, *Ars celebrandi as Asceticism*, „Antiphon” 16 (2012) nr. 2, с. 116). Без сумніву, задовго до того, як поняття *ars celebrandi* використано в офіційних документах Римського Престолу, академічні кола його вже вивчали і дискутували на різних рівнях та під різними ракурсами, як у дослідженнях поодиноких науковців, так і на спеціально організованих конференціях. Див., наприклад *L'arte del celebrare*, Atti della XXVII Settimana di Studio dell'Associazione Professori di Liturgia, Brescia, 30 agosto – 4 settembre 1998, CLV – Ed. Liturgiche, Roma 1999 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae. Subsidia, 102); Див., наприклад, тексти, опубліковані в: „Questions Liturgiques” 83 (2002) nr 2–3.

32 Іван Павло II, лист до кард. Франціса Арінце, 3.

33 Іван Павло II, лист до кард. Франціса Арінце, 2–3; Іван Павло II, апост. лист *Novo Millennio Ieunte*, 32, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/la/apost_letters/2001/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte.html (10.07.2023).

штучність усіх додаткових чужорідних нововведень³⁴, навіть, напрочуд креативних³⁵.

Важливим чинником для гідного звершення богослужіння у форматі *ars celebrandi* є те, що папа Франциск у *Desiderio desideravi* називає захопленням чи благоговінням („amazement”, „astonishment”) священнослужителя перед Божою присутністю у звершуваному богослужінні³⁶. Для наочності наведу приклад із Божественної Літургії у Візантійському обряді. Вона розпочинається напрочуд промовистим виголосом „Благословенне Царство Отця, і Сина, і Святого Духа”. Цей виголос стверджує, що божественна дійсність, це проголошене Царство Боже, не є якоюсь абстракцією, що можливо настане десь і колись, а дійсністю, що вже настала і те, що присутні на цій Божественній Літургії молільники, вже є її безпосередніми учасниками³⁷.

Без цього благоговіння священник, ставши заручником різних обов'язків та душпастирських активностей (підкреслюю, що йдеться про цілком позитивну діяльність), але відсуваючи на другий план молитву, може стати ремісником. Тобто, перетворитися на особу, котра чітко та дуже ретельно виконує усі рубрики, але богослужіння є позбавлене духу, втрачає свою красу та ризикує стати чимось подібним до магічного обряду, себто малозрозумілим, покритим таємничістю та чужим людині. Хоча термін „ремісник” у цьому контексті і має певний негативний відтінок, а лишень технічне звершення богослужіння, як це вже неодноразово зазначено, і критиковане у різних церковних документах, однак, щоб принаймні потрапити у категорію „ремісника”, потрібно вже мати відповідні знання та навички, зокрема високий рівень знань церковного уставу та досконале вміння зверщувати богослужіння.

34 Венедикт XVI, пост синодальна апост. звернення *Sacramentum Caritatis*, 40. Пор., наприклад у J. Ratzinger, *The Spirit of the Liturgy*, Ignatius Press, San Francisco 2000, с. 97–98.

35 Пор. Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 54.

36 Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 24–26.

37 Більше про значення ставання перед Богом у контексті Божественної Літургії у Візантійському обряді та „страшності” цього акту див., наприклад у С. Kucharek, *The Byzantine-Slav Liturgy of St. John Chrysostom: Its Origin and Evolution*, Alleluia Press, Combermere, Ontario 1971, с. 225–226.

На противагу цьому поняттю „ремісник” папа Франциск представляє інше поняття: „митець”. Під цим терміном розуміється особа, котра не лише досконало володіє технікою, але і є натхненною, „опанованою”, мистецтвом. Тобто, літургійним митцем може вважатись той, хто гідно звершує богослужіння відповідно до усіх норм із розумінням суті молитви, та є просякнутий її духом, Божим духом³⁸. Відтак настільки якісне богослужіння стає найкращою проповіддю та містагогією³⁹. Воно є діалогічним і церковним. Діалогічним – бо є спілкуванням з Богом та відповіддю особи на Його пропозицію⁴⁰. Церковним – бо у ньому є „ми спільноти”, а не лише концентрація „я” священника (я служу, я звершую) ⁴¹ чи певної групи осіб, котра не стала Церквою.

З одного боку, як підказує досвід, дуже часто впровадження нових практик у богослужіння відбувається без глибокого розуміння їхньої суті та історії, під прикриттям досить пафосних термінів, наприклад „практичності”, „доцільності”, „пастирської второпності” тощо, за якими, зазвичай приховується елементарний брак богословських знань та літургійної культури. З іншого боку, зловживання у Божественній Літургії загалом, та розумінні Євхаристії зокрема, є різними і, відповідно, мають різне значення. Відповідно незаконні зміни, запроваджені у молитву Церкви, можуть потягати за собою значні наслідки і бути далекими від простої банальності. Одні призводять до вихолощення духу та примітивізації самого богослужіння, інші – до зменшення рівня благоговіння та побожності у вірних, а деякі, навіть, можуть спричинити недейсність звершуваного таїнства, оскільки можуть суперечити вірі Церкви чи хибно її представляти⁴². Окрім того,

38 Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 23, 48–50.

39 Пор., наприклад у Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, 21; Іван Павло II, апост. лист *Spiritus et Sponsa*, 12; Венедикт XVI, пост синодальна апост. звернення *Sacramentum Caritatis*, 38, 40.

40 Пор., наприклад у Geiger, *Liturgy and Life*, с. 188–190.

41 Пор., наприклад у Священна Конгрегація Божественного культу, інстр. *Liturgicae instaurationes*, 1.

42 Пор. Francis Arinze, *Introducing Redemptionis Sacramentum*, 3, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20040423_present-card-arinze_en.html (10.07.2023).

відповідно до *Inaestimabile donum* це є безпосереднім правом вірних молитись „правдиву Літургію (true Liturgy)”⁴³. Саме ця необхідність реагування на зловживання, котрі увійшли у літургійне життя Католицької Церкви, і стала однією із основних причин видання інструкції *Redemptionis Sacramentum*, як наголошує кардинал Франціс Арінце, тодішній Префект Конгрегації Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, у впровадженні до цієї інструкції⁴⁴.

Серед основних причин, що спричиняють літургійні зловживання, інструкція *Redemptionis Sacramentum* наголошує такі:

- (1) хибне розуміння свободи;
- (2) хибні екуменічні ініціативи та практики;
- (3) незнання та неосвіченість⁴⁵.

Таким чином ми повернулись до нашої вихідної точки: необхідності постійної формації та літургійного виховання духовенства, оскільки наведені зловживання стосуються, насамперед, священнослужителів⁴⁶. Формат літургійних круглих столів, започаткованих у Львівській архієпархії УГКЦ, може бути добрим інструментом у формуванні такої літургійної свідомості поруч із пошуком відповідей на актуальні літургійні питання та проблеми.

3. Літургійні науково-практичні круглі столи Літургійної комісії ЛА, УГКЦ: ідея та методологія

Ці літургійні круглі столи мають прикладну мету, тому їхня структура складається із двох частин: (1) фахового науково-експертного представлення теми та (2) подальшої дискусії. Таким чином історико-богословський аналіз проливатиме світло на сьогоднішній день, а аргументоване

43 Священна конгрегація Таїнств та Божественного культу, інстр. *Inaestimabile donum*.

44 Francis Arinze, *Introducing Redemptionis Sacramentum*, 1.

45 Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інстр. *Redemptionis Sacramentum*, 7–9.

46 Більше про богословські основи цієї теми див. також у Василь Попелястий, *Виклики та перспективи літургійного служіння у сьогоднішні: уділення святого Причастя*, <https://liturhiya-lviv.blogspot.com/2022/11/1.html> (10.07.2023).

обговорення у широкому колі дасть можливість краще зрозуміти його прикладне спрямування та практичне втілення.

Згідно із вченням апостольського листа *Desiderio desideravi* історико-критичні та богословські дослідження й напрацювання у літургійній сфері як інтелектуальний багаж є лише першим кроком, певним інструментом, котрий покликаний допомогти вірному увійти у таїнство богослужіння та досвідчити у ньому Бога⁴⁷. Однак без цього, хоча й першого, проте надзвичайно важливого кроку, не можливо перейти до наступних етапів, не збитись на манівці та рухатись у правильному напрямку у подальшій дискусії. Усвідомлення проблематики сучасного питання та отримання орієнтирів у пошуку відповідей для його вирішення є можливим лише тоді, коли є правильне розуміння богословського середовища, у якому воно виникло, а також історичного контексту впровадження у Літургію й подальшого розвитку літургійних обрядів та молитов, що спричинили його або з ним тісно пов'язані.

Важливою особливістю формату цих літургійних столів є дискусія, котра слідує експертному представленню теми. До участі як безпосередньо у дискусії, так і у круглому столі загалом запрошують усіх, хто цікавиться літургійним життям: як духовенство, так і мирян; як науковців, так і зацікавлених молитвою Церкви, без спеціалізованої освіти. Подібно, як і саме богослужіння, цей формат відображає спільнотну природу Церкви: присутні є рівноправними учасниками дискусії й аргументована думка кожного є важливою. Таким чином це допомагає уникнути індивідуалізму та однобокості в міркуваннях, „приватизації“ богослужіння з боку певної особи чи групи осіб і відкриває нові перспективи та горизонти. Щоб бути рівноправною, братерською та конструктивною, дискусія потребує від усіх її учасників дотримання певних вимог, зокрема, вміння слухати і почути, взаємоповаги, чесности, щирости, відкритости, відповідальности та, що дуже важливо, відваги. З одного боку, відвага є необхідною, щоб прийняти правду та визнати хибність власної дотеперішньої позиції (якщо така наявна), а з іншого – щоб аргументовано відстоювати свої думки у разі раціонального переконання у них.

47 Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, 36.

Іншою важливою особливістю проведення круглих столів є участь єпархіального єпископа, який відповідно до церковного права є керівником, поборником та охоронцем усього літургійного життя ввіреної йому єпархії⁴⁸, що сприяє безпосередньому втіленню зроблених висновків у відповідних документах. Зокрема, напрацювання першої зустрічі сприяли появі пастирського послання Архиепископа і Митрополита Львівського, УГКЦ, *Про спосіб уділення Святого Причастя*⁴⁹. Присутність єпископа у цих заходах та дискусіях не є домінантною, що ніби загрозово нависає над усіма іншими, але рівноправною та братерською, чим задає їм якісно вищого рівня та нового тону. Єпархіальний єпископ є не лише батьком та керівником ввіреної йому спільноти та її предстоятелем у молитві, але він також є учнем Ісуса Христа, котрий вслухається в Його голос та повчається Його правдою, так само, як і усі інші учасники круглого столу. Цей формат сприяє розвитку культури спілкування у єпархіальній спільноті, як у площині духовенство – миряни, так і у площині священники – єпископ; допомагає усунути недовіру та певний скептицизм щодо рішень церковної влади (вони покликані покращити життя, а не створити додаткові труднощі та проблеми), ознайомити з ними та їх проаналізувати; а також цей формат сприяє зміцненню свідомости та відповідальности вірних усіх категорій за життя єпархії – Церкви.

Літургійні науково-практичні круглі столи, що їх організовує Літургійна комісія ЛА, покликані допомагати єпископові у звершенні його служіння у межах його компетенції, тому їхня увага звернена на впорядкування богослужінь у Львівській архієпархії, узгодження

48 Кодекс канонів Східних Церков: Латинсько-українське видання, Видавництво оо. Василян, Рим 1993, кан. 199 §1; Конгрегація у справах Східних Церков, Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков, Свічадо, Львів 1998, п. 23. Див. також Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, 41; Ватиканський Собор II, декрет. *Christus Dominus*, 15, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014; Священна конгрегація Божественного культу, інстр. *Liturgicae instaurationes*; Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інстр. *Redemptionis Sacramentum*, 19–25.

49 Бюлетень Канцелярії ЛА УГКЦ, Пастирське послання Про спосіб уділення Святого Причастя (ugccla.lviv.ua).

та пояснення приписів різних літургійних книг, а також унормування тих ситуацій, що не передбачені наявними літургійними документами, допоки компетентна влада не представить відповідних рішень. Добрі ідеї та пропозиції, напрацьовані під час круглих столів, що належать до компетенції вищої церковної влади, можуть бути скеровані до відповідних органів за порадою єпископа.

Місце проведення цих зустрічей є їх окремою особливістю: їх проводять не у закритих академічних аудиторіях та куріальних приміщеннях, а безпосередньо на парохіях (на запрошення пароха/адміністратора). Передбачено, що у такий спосіб можна різнобічно вивчити та представити питання у світлі його практичного душпастирського застосування та уникнути обмежености малої групи однодумців.

Оскільки не усі охочі мають змогу безпосередньо взяти участь у круглих столах, докладені зусилля, щоб принаймні основні доповіді були опублікованими на блозі Літургійної комісії ЛА⁵⁰, хоча б у вигляді тез, якщо не у форматі цілісної наукової праці.

Пропозиції тем для обговорення на круглих столах (замість висновків)

- Виклики та перспективи літургійного служіння у сьогодні: спосіб уділення Святого Причастя;
- Виклики та перспективи літургійного служіння у сьогодні: літургійний одяг та його колористика;
- Інтегральність Божественної Літургії: тривалість Літургії, вхідні молитви, молитви на одягання риз, Літургія Слова, Літургія вірних, молитви на зняття риз, благодарення;
- Співслужіння на Літургії: виголоси, молитви, жести, виходи;
- Літургія Передшеосвячених Дарів та алітургійні дні. Літургія Івана Золотоустого у будні дні Великого Посту;
- Матерія Євхаристії: вино, хліб; євхаристійний піст, зокрема для священників, котрі вимушено служать декілька літургій на день;
- Анафора (форма Євхаристії);

50 *Круглі столи*, <https://liturhiya-lviv.blogspot.com/2022/11/round-tables.html> (10.07.2023).

- Інтенція, стипендія, поминання на Літургії. Служіння Літургії за живих і померлих одночасно. Служіння Літургії за померлих у Господське, Богородичне, бдінне чи полієлейне свято;
 - Літургійна музика та спів: дяки-хори, читання-рецитування;
 - музичні інструменти, оркестровий супровід під час Літургії,
 - інше
- Окремий блок:
- Служіння вечірні, утрени та інших богослужінь добового кола;
 - Уділення Святих Таїнств;
 - Формування паламарів та дяків, оплата;
 - Пожертви/оплати⁵¹.

Бібліографія

- Бюлетень Канцелярії ЛА УГКЦ, Пастирське послання Про спосіб уділення Святого Причастя, <https://www.ugccla.lviv.ua/> (10.07.2023).
- Ватиканський Собор II, декрет. *Christus Dominus*, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014.
- Ватиканський Собор II, догм. конст. *Lumen gentium*, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014.
- Ватиканський Собор II, декр. *Presbyterorum ordinis*, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014.
- Ватиканський Собор II, конст. *Sacrosanctum Concilium*, у: *Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації, коментарі*, Львів 2014.
- Венедикт XVI, постсинодальне апост. звернення *Sacramentum Caritatis*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis.html (10.07.2023).

⁵¹ Більше про ідею та методологія проведення літургійних круглих столів у Львівській архієпархії, УГКЦ, див. у Василь Попелястий, *Літургійні науково-практичні круглі столи Літургійної комісії ЛА: Ідея, методологія та виклики*, <https://liturhiya-lviv.blogspot.com/2022/11/blog-post.html> (10.07.2023).

Domenico Sorrentino, Commentary on the Instruction „*Redemptionis Sacramentum*”, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20040423_present-redemptionis_en.html (10.07.2023).

Geiger S., *Liturgy and Life: The Existential Dimension of Liturgical Spirituality in SC 11*, „Questions Liturgiques” 101 (2021) nr 3–4, с. 185–201, <https://doi.org/10.2143/QL.101.3.3290085>.

Gilligan C. M., *Ars celebrandi as Asceticism*, „Antiphon” 16 (2012) nr 2, с. 114–129.

Arinze F. Card., *Introducing Redemptionis Sacramentum*, 3, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20040423_present-card-arinze_en.html (10.07.2023).

XI Звичайна Генеральна асамблея Синоду єпископів, *Instrumentum laboris*, 11–14, https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20050707_instrlabor-xi-assembly_en.html (10.07.2023).

Іван Павло II, лист *Dominicae Cenaе*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1980/documents/hf_jp-ii_let_19800224_dominicae-cenae.html (10.07.2023).

Іван Павло II, апост. лист *Novo Millennio Ieunte*, 32, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/la/apost_letters/2001/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte.html (10.07.2023).

Іван Павло II, апост. лист *Spiritus et Sponsa*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/2003/documents/hf_jp-ii_apl_20031204_spiritus-et-sponsa.html (10.07.2023).

Іван Павло II, апост. лист *Vicesimus Quintus Annus*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_letters/1988/documents/hf_jp-ii_apl_19881204_vicesimus-quintus-annus.html (10.07.2023).

Іван Павло II, енцикл. *Ecclesia de Eucharistia*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccl-de-euch.html (10.07.2023).

Іван Павло II, лист до кард. Франціса Арінце (від 03.03.2005), https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/2005/documents/hf_jp-ii_let_20050303_plen-culto-divino.html (10.07.2023).

Institutio Generalis Missalis Romani, у: *Missale Romanum: Ex Decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Editio typica tertia, Typis Vaticanis, Città del Vaticano 2002.

Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков, Свічадо, Львів 1998.

- Круглі столи, <https://liturhiya-lviv.blogspot.com/2022/11/round-tables.html> (10.07.2023).
- Катехизм Католицької Церкви, вид. Синод Української Греко-Католицької Церкви, Жовква 2002.
- Кодекс канонів Східних Церков: Латинсько-українське видання, Видавництво оо. Василіан, Рим 1993.
- Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, *Instruction on Certain Matters to Be Observed or to Be Avoided Regarding the Most Holy Eucharist „Redemptionis Sacramentum”*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20040423_redemptionis-sacramentum_en.html (10.07.2023).
- Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інструк. *Liturgiam authenticam*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20010507_liturgiam-authenticam_en.html (10.07.2023).
- Конгрегація Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств, інструк. *Varietates Legitimae*, <https://adoremus.org/1994/03/instruction-inculturation-and-the-roman-liturgy> (10.07.2023).
- C. Kucharek, *The Byzantine-Slav Liturgy of St. John Chrysostom: Its Origin and Evolution*, Alleluia Press, Combermere, Ontario 1971.
- L'arte del celebrare. Atti della XXVII Settimana di Studio dell'Assoziazione Professori di Liturgia. Brescia, 30 agosto – 4 settembre 1998*, CLV – Ed. Liturgiche, Roma 1999 (Bibliotheca Ephemerides Liturgicae. Subsidia, 102).
- Missale Romanum: Ex Decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Editio typica tertia, Typis Vaticanis, Città del Vaticano 2002.
- Павло VI, енцикл. *Mysterium Fidei*, https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_03091965_mysterium.html (10.07.2023).
- Пій XII, енцикл. *Mediator Dei*, https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20111947_mediator-dei.html (10.07.2023).
- Василь Попелястий, *Виклики та перспективи літургійного служіння у сьогоднішні: уділення святого Причастя*, <https://liturhiya-lviv.blogspot.com/2022/11/1.html> (10.07.2023).
- Василь Попелястий, *Літургійні науково-практичні круглі столи Літургійної комісії ЛА: Ідея, методологія та виклики*, <https://liturhiya-lviv.blogspot.com/2022/11/blog-post.html> (10.07.2023).
- Ratzinger J., *The Spirit of the Liturgy*, Ignatius Press, San Francisco 2000.
- Римський Месал*, разом із Загальним вступом до нього (Rubricæ generales Missalis).

- Reid A., *From Rubrics to Ars Celebrandi – Liturgical Law in the 21st Century*, „Antiphon” 17 (2013) nr 2, с. 139–167.
- Священна конгрегація божественного культу, інстр. *Immensae caritatis*, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/on-facilitating-reception-of-communion-in-certain-circumstances-2178> (10.07.2023).
- Священна конгрегація Божественного культу, інстр. *Liturgicae instaurationes*, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/liturgicae-instaurationes-2192> (10.07.2023).
- Священна конгрегація Божественного культу, інстр. *Memoriale Domini*, <https://www.ewtn.com/catholicism/library/instruction-on-the-manner-of-distributing-holy-communion-2195> (10.07.2023).
- Священна конгрегація обрядів, інстр. *Eucharisticum Mysterium*, <https://adoremus.org/1967/05/eucharisticum-mysterium> (10.07.2023).
- Священна конгрегація обрядів, інстр. *Inter Oecumenici*, <https://adoremus.org/1964/09/inter-oecumenici> (10.07.2023).
- Священна конгрегація обрядів, інстр. *Tres Abhinc Annos*, <https://adoremus.org/2007/12/tres-abhinc-annos> (10.07.2023).
- Священна конгрегація Таїнств та Божественного культу, інстр. *Inaestimabile donum*, <https://www.papalencyclicals.net/jp02/inaestimabile-donum.htm> (10.07.2023).
- Франциск, апост. лист *Desiderio desideravi*, https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_letters/documents/20220629-lettera-ap-desiderio-desideravi.html (10.07.2023).

Резюме

Літургійні науково-практичні круглі столи – пошук відповідей та формаційний засіб: приклад Львівської архієпархії Української Греко-Католицької Церкви

Молитва Церкви та її літургійні богослужіння є завжди актуальною та живою дійсністю, яку звершують священнослужителі у реальному часі. Таким чином, перед церковною спільнотою та її духовенством дуже часто виринають нові виклики, які неможливо ні передбачити, ні спрогнозувати, тим паче наперед запропонувати готові вказівки та поради для їх вирішення. Незважаючи на усі труднощі, священнослужителі перебувають у пошуках відповідей, навіть і у екстремальних ситуаціях, наприклад під час суворих ковідних обмежень.

Інколи слушні думки та пропозиції залишаються лише на рівні ідей чи локалізованими до однієї парафії або вузького кола однодумців, тобто обмеженими рамками середовища у якому вони виникли, без подальшої їх практичної реалізації та застосування. На жаль, можна також зауважити випадки, що незгідні з літургійними приписами або й суперечать духу і значенню Літургії та богословському розумінню. З цього огляду Літургійна комісія Львівської архієпархії, УГКЦ, за благословенням Кир Ігоря, Архієпископа і Митрополита Львівського, започаткувала проведення науково-практичних круглих столів для духовенства та мирян з метою пошуку відповідей та рішень на актуальні літургійні виклики, для поглиблення літургійного благочестя й розуміння значення «мистецтва звершення богослужінь» *ars celebrandi* та збереження однакості у літургійному служінні.

Ключові слова: Літургійні науково-практичні круглі столи; Львівська архієпархія Української Греко-Католицької Церкви; літургійна формація; папа Франциск; *Desiderio desideravi*; літургійні рубрики; дух богослужіння

Abstract

Liturgical Seminars – a search for answers and formative tool: the case of the Lviv Archeparchy, UGCC

The liturgy of the Church and its liturgical services are current and live reality because ordained clergy accomplish them at current time. Therefore, an ecclesiastical community and its clergy are often confronted with challenges that are impossible neither to foresee nor to be proposed with good solutions and instructions for them to be solved. Despite all difficulties, ministers search for answers sometimes in extreme situations, for instance, COVID 2019 restrictions. Good ideas and propositions are often abridged to a particular parish or just a few persons without further practical realization and implementation. Unfortunately, contradictory to liturgical norms, the liturgy's spirit and theology practices are found in current practice as well. As result, the Liturgical Committee of Lviv Archeparchy, UGCC has initiated liturgical seminars for both the clergy and laity, aiming to find answers and solutions for current liturgical challenges, faithfuls' liturgical formation, supporting *ars celebrandi*, and liturgical uniformity.

Keywords: Liturgical Seminars, the Lviv Archeparchy, UGCC, liturgical formation, Pope Francis, *Desiderio desideravi*, liturgical rubrics, the spirit of the liturgy

Abstrakt

Seminaria liturgiczne w Archieparchii Lwowskiej Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego – poszukiwanie odpowiedzi i środków formacji

Liturgia Kościoła i jej celebracje są aktualną i żywą rzeczywistością. Wyświęceni duchowni sprawują liturgię w konkretnym miejscu i czasie. Dlatego wspólnota kościelna i jej duchowieństwo często stają w obliczu wyzwań i problemów, których nie da się przewidzieć i niełatwo jest zaproponować dobre ich rozwiązania. Mimo wszelkich trudności celebransi szukają odpowiedzi czasami w sytuacjach ekstremalnych, na przykład w obostrzeniach związanych z Covid 2019. Dobre pomysły i propozycje często ograniczają się do konkretnej parafii lub kilku osób bez dalszej praktycznej realizacji i wdrożenia. W tych współczesnych propozycjach można wprawdzie odnaleźć ducha liturgii i zgodność z teologią, ale także praktyki przeciwne obowiązującym normom liturgicznym. Dlatego Komisja liturgiczna Archieparchii Lwowskiej Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego zainicjowała seminaria liturgiczne zarówno dla duchownych, jak i świeckich, których celem jest znalezienie odpowiedzi oraz rozwiązań dla aktualnych wyzwań liturgicznych, formacji liturgicznej wiernych, wspierania ars celebrandi i zachowania jednolitości w sprawowaniu liturgii.

Słowa kluczowe: seminaria liturgiczne, Arcieparchia Lwowska, formacja liturgiczna, papież Franciszek, *Desiderio desideravi*, rubryki liturgiczne, duch liturgii